

Biyografya :

M A R T I N S C H E D E

(1883-1947)

Prof. Dr. ARİF MÜFİD MANSEL

Öyle bir devirde yaşıyoruz ki Avrupa'nın büyük merkezlerinden birinde tanınmış bir âlim meçhul bir sebepten dolayı tevkif ediliyor, bir hayli müddet envai türlü mahrumiyet içinde yaşıyor ve öldükten sonra da bundan uzun müddet kimsenin haberi olmuyor. İşte bu hal Berlin'deki Merkez Arkeoloji Enstitüsü reisi Prof. Dr. Martin Schede'nin başına gelmiş ve ölüm haberi büyük bir gecikme ile ve bir tesadüf eseri olarak ailesi ve dostları tarafından duyulabilmiştir¹.

Martin Schede 20 Ekim 1883 senesinde Magdeburg şehrinde doğmuş, burada orta tahsilini yaptıktan sonra, Almanya'da mutad olduğu veçhile, müteaddid üniversiteler değiştirmek suretile Münih, Heidelberg ve Berlin'de klâsik arkeoloji ve sanat tarihi tahsil etmiş, doktorasını ise 1909 senesinde Leipzig'te tanınmış arkeoloji profesörü F. Studniczka'nın nezdinde yapmıştır. "*Simaornamentik. Entwicklung der Anthemien- und Rankenmotive bis zum 4. Jh. v. Chr.*" (*Sima tezyinatı. Anthemion ve kıvrık dal motifinin M.ö. 4. asra kadar geçirdiği tekâmül*) adını taşıyan doktora tezi genç arkeoloğun Studniczka mektebinin sağlam metodunu benimsemiş olduğunu göstermekte, aynı zamanda Schede'nin yapı tezyinatı meselelerine karşı meylini de açığa vurmaktadır ki bu husus ilerideki çalışmalarında kendini daima hissettirmiştir. Doktora imtihanından sonra Yunanistan'da ve bilhassa Atina, Delphi ve Peloponnes'te yaptığı bir seyahat esnasında antik tezyinat ile ilgili yeni malzeme toplıyan Schede tezini genişleterek

¹ Bu sebepten Schede'ye dair nekrolojlar ölümünden çok sonra intişar edebilmiştir. Bu yazımız için istifade ettiğimiz iki makaleyi burada zikredeceğiz : K. Bittel, *Martin Schede*. Gnomon 1952, s. 237 v. d. - E. Littmann, *Martin Schede* (1883-1947). Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 102, Heft 1 (1952), s. 17 ff. Bu makalenin sonunda, s. 19-20 de W. Darsow tarafından tertiplenmiş ve tesbit edebildiğimize göre, oldukça noksan bir neşriyat listesi bulunmaktadır.

“*Antikes Traufleisten-Ornament*” (*Antik yan taraflar sima tezyinatı*)² adlı bir eser ortaya koymuştur. Hocası Studniczka'ya ithaf ettiği bu eserinde Schede antik binalardaki sima tezyinatının en eski devirlerden Romalılar zamanına kadar geçirdiği gelişmeyi takip etmekte, bu suretle tezyinat meseleleri yanında bir mevzuu bütünü ile ele almak ve onun asırlar boyunca geçirdiği tekâmül merhalelerini tesbit etmek kaygusunu göstermektedir ki bu kayguyu diğer bazı eserlerinde de bulacağız.

1910 senesinde Schede ilk önce fahrî, sonra maaşlı asistan olarak Berlin Devlet Müzelerinde çalışmağa başlamış, fakat uzun müddet orada kalmıyarak bu müzeler adına Miletos (Balat) ve Didyma'da (Yoran) yapılan kazılara iştirak etmek üzere Anadolu'ya gitmiştir. Ondokuzuncu asrın son yarısında Yunanistan'da, bilhassa Delphi ve Olympia'da yapılan ve kazı tekniği ve metodlarının gelişmesinde başlıca âmil olan büyük hafriyattan sonra pek eski ve çeşitli kültür-lere sahip bulunan Anadolu arkeoloji âleminin dikkat nazarlarını çekmeğe başlamıştı. 1878 senesindenberi yapılan Bergama kazıları mühim neticeler vermişti. Th. Wiegand³, 1895-1899 da Priene (bugünkü Güllübahçe) şehrini tamamiyle meydana çıkardıktan sonra 1899 den itibaren İyonya'nın en büyük liman şehri Miletos'u ve 1909 dan itibaren de Didyma (Yoran) mevkiindeki Apollon mabedini kazmağa başlamıştı⁴. İşte Schede 1910-1913 senelerinde asistan olarak Didyma kazılarında çalışmış, burada tatbik olunan kazı metodu ve muazzam mimari parçaların kaldırılmasında kullanılan teknik usuller ile ünsiyet peyda etmiştir. Miletos ve Didyma kazılarına dair, Wiegand'ın raporlarına istinaden yaptığı icmal vuzuh ve dakikliği ile dikkat nazarlarını çekmektedir⁵. Fakat bu esas meşgalesi yanında genç arkeolog güney ve güney-batı Anadolu'da tetkik seyahatleri yaparak memleketi yakından görüp

² Strassburg 1909 (Zur Kunstgeschichte des Auslandes, Heft 67).

³ Zamanımızın büyük arkeologlarından olan Th. Wiegand'ın ölümü münasebeti ile Schede'nin şu makalesine bakınız : Gnomon 13, 1937, s. 109 v. d. Wiegand'ın hayatı için : C. Watzinger, *Theodor Wiegand, ein deutscher Archäologe*. München 1944.

⁴ Bu kazılara dair bk. *Handbuch der Archäologie*, herausgegeben v. W. Otto, Bd. I (München 1939), s. 88 v. d. (Th. Wiegand).

⁵ *Ausgrabungen in Milet und Didyma*. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. Archäologischer Anzeiger 1911, s. 419 v. d.

tanımağı da ihmal etmemiş, bu seyahatler esnasında topladığı epigrafik malzemeyi "*Inchriften aus Kleinasien*" (*Küçük Asya'dan kitabeler*) adlı bir makalede neşretmiştir⁶. Almanlar 1910 dan itibaren Sisam'da Hera mabedi ve müstemilâtında araştırmalara başladıkta Schede burada da, ilk önce Wiegand, sonraları ise tanınmış arkeolog-mimar A. v. Gerkan ile birlikte 1914 senesine kadar çalışmak fırsatını bulmuştur. Bu devrede bilhassa heykeltraşlık ve epigrafya sahasındaki çalışmalarının mahsulü müteaddid makalelere mevzu teşkil etmiştir⁷. Aynı zamanda müteaddid defalar İstanbul'a uğrayan Schede Osman Hamdi ve Halil Edhem beyler sayesinde kısa bir zaman içinde mütevazi mahallî bir koleksiyondan dünyanın tanınmış müzeleri arasında yer alan İstanbul Arkeoloji Müzelerini de⁸ ziyaret etmiş ve müze erkânı ile tanışıp dostluk bağları kurmağa muvaffak olmuştur.

Birinci cihan harbinde Schede subay olarak Türkiye'nin doğu bölgelerinde ve Suriye'de bulunmuş, bu ülkeler hakkındaki malûmatını birçok hususlarda genişletmek ve derinleştirmek fırsatını elde etmiştir. Harbin Almanlar ve müttefikleri aleyhine neticelenmesi, dolayısıyla Alman arkeoloji âleminin Türkiye ile ilgisinin kesilmesi üzerine Schede 1919 dan itibaren Berlin Devlet Müzelerinde muhafız olarak çalışmış ve o zamanlar kendisine profesörlük tevcih olunmuştur. Bu müddet-zarfında bir taraftan Anadolu ve Suriye'de toplamış olduğu malzemeye istinaden birtakım etüdler neşretmiş⁹, diğer

⁶ Athenische Mitteilungen 36, 1911, s. 97 v. d. Burada Knidos yarımadası ve İznik'te bulunmuş bazı kitabeler neşrolunmaktadır.

⁷ *Mitteilungen aus Samos*. Athenische Mitteilungen 37, 1912, s. 199 v. d. Bu makalede Vathy müzesinin evvelce Wiegand tarafından yapılmış olan katalogunun (Athenische Mitteilungen 25, 1900, s. 145 v. d.) bir zeyli ve Tigani'de bulunan eserlerin bir listesi vardır. -*Aus dem Heraion von Samos*. Athenische Mitteilungen 44, 1919, s. 1. v. d. - *Historisch-epigraphische Ergebnisse der Ausgrabungen der Staatlichen Museen auf Samos*. Berliner Museen 41, 1919-20, s. 117 v. d. Bu her iki makale 1911 ile 1914 arasındaki kazılarda bulunmuş kitabelerden bahsetmektedir. Schede'nin Samos kazılarına dair son makalesi: *Zweiter vorläufiger Bericht über die von den Berliner Staatlichen Museen unternommenen Ausgrabungen auf Samos*. Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1929, Nr. 3, s. 1-26.

⁸ *Halil Edhem Hatıra Kitabı* II (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, VII. seri, no. 3a), Ankara 1948, s. 13 v. d.

⁹ *Zu Philiskos, Archelaos und den Musen*. Römische Mitteilungen 35, 1920, s. 65 v. d. - *Zeichnungen von den Städten Pamphylens und Pisidiens*. Archäologischer Anzeiger 1922, s. 13 v. d. Bu hususta bk. Pauly-Wissowa-Kroll, *Realenzyklopaedie der*

taraftan 19. asrın ilk yarısında Prusya prensi Karl tarafından Berlin civarında Klein-Glienicke sarayında vücade getirilen antik heykeltraşlık eserlerinin bir envanterini tanzim etmiştir¹⁰. Bu devrede geniş bir okuyucu kütlesi için kaleme almış olduğu “*Die Burg von Athen*” (*Atina şatosu*) adlı kitabında¹¹ Schede'nin eski temayülleri kendini göstermekte, müellif burada Akropol ve abidelerinin asırlar boyunca maruz kaldığı değişiklikleri takip etmekte ve bunların eski hali hakkında vazih bir fikir edinilmesini sağlamak gayesile eserine Krischen tarafından çizilmiş resimler ilâve etmiş bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti devrinde Avrupa ile kültür münasebetlerinin geniş ölçüde yeniden başlaması üzerine Alman Devleti, İstanbul'da ötedenberi mevcut olan ve Berlin Müzelerine bağlı olarak Humann ve Wiegand gibi şahsiyetler tarafından idare edilmiş bulunan “Arkeoloji İstasyonu” nun yerine bir “Arkeoloji Enstitüsü” kurmak kararını verdikte, Schede'ye başvurmuştu. Bu iş için Schede'den daha ehil bir kimse bulunamazdı. Çünkü Schede, Anadolu'nun ilkçağ tarihi ve arkeolojisine olan derin vukufundan başka, bu memleketi çok iyi biliyor, dürüst ahlâkı ve herkese yardıma hazır mizacından dolayı Türkler arasında birçok dosta sahip bulunuyordu. Schede İstanbul'a gelerek bu iş için hazırlıklarda bulunmağa başlamış, ilk iş olarak Ayaspaşa'daki Alman Sefarethanesi müştemilâtından mütevazî bir evde bir kütüphane vücade getirmeğe koyulmuştu. O zamanlar müteaddid defalar kendisini ziyaret etmiş, Anadolu'daki Alman kazıları ve bunların gerektirdiği formalitelerin yanında enstitü işini kuvveden fiile çıkarmak için ne kadar büyük bir tehalük ile çalıştığına şahid olmuştum. Nihayet 1929 senesinde Alman Devleti tarafından bu işe kâfi tahsisat ayrılmasından sonra enstitü teşekkül ederek Taksim'de, Sıraserviler caddesinde Alman Hastahanesinin müştemilâtından bir binaya yerleşmiş ve 1930

klassischen Altertumswissenschaft XVIII, 3, s. 405, no. 16. - “Hermogenes”. Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Bd. XVI (1923), s. 510 v. d. - Baalbek. *Kunstchronik* 1923, Nr. 45-46, s. 757 v. d.

¹⁰ Bu hususta bk. *Schloss Glienicke und seine Antiken*. Verhandlungen der Versammlungen deutscher Philologen und Schulmänner 1922, s. 39 v. d. ve *Archäologischer Anzeiger* 1922, s. 120 (konferans haberi).

¹¹ Berlin 1922. Aynı kitap ingilizce olarak ta basılmıştır : *The Acropolis of Athens*. Berlin 1924.

senesi başlarında Türk Hükümeti tarafından tanınması üzerine, resmen faaliyete geçmiştir¹².

Schede'nin vücade getirmiş olduğu enstitü, o zamana kadar Türkiye'de kurulan bu kabil müesseselerden, bazı hususlarda ayrılıyordu. Meselâ Almanların ilk evvelâ İzmir'de, sonraları ise İstanbul'da bulundukları "Arkeoloji İstasyonu", esas itibarile Türkiye'de yapılan Alman kazıları ile ilgili işleri tedvir etmekle beraber, Halil Edhem bey'in ifade ettiği gibi "antika işleri için bir nevi istihbarat merkezi olmuş"¹³ ve bilhassa Berlin müzelerinin menfaatlerini gözönünde bulundurmuydu. Bu kabil müesseselerinin en eskisi olan Rus Arkeoloji Enstitüsü (1895-1914), ilmî faaliyet ve neşriyatta bulunmakla beraber, yine Halil Edhem merhumun söylediği gibi "Rus sefirinin elinde siyasî bir alet vazifesini de ifa etmekte idi"¹⁴. Yeni kurulan Enstitü ise, siyasî gayelerden tamamen uzak olarak, sırf ilmî gayelere hizmet etmek, Türkiye'de kazılar, araştırmalar tetkik seyahatleri yapmak ve bunlara dair geniş neşriyatta bulunmak üzere kuruluyordu ki bu karakterini Schede'nin vücade getirmiş olduğu sağlam tradisyon sayesinde, son zamanlara kadar muhafaza etmiştir. Fakat paleolitik devirden başlamak suretile pek çok ve pek çeşitli kültürler ihtiva eden Türkiye'de araştırmaları yalnız Yunan-Roma devri eserlerine inhisar ettirmek doğru bir hareket olmazdı. Avrupada 19. asırda başgösteren klâsizm cereyanları artık sona ermiş, Yunan kültürünün köklerinin daha eski kültürlerle dayandığı meydana çıkmıştı. Binaenaleyh Schede, enstitüyü kısa bir zaman içinde, o devride Almanya'nın maruz kaldığı malî müzayakalara rağmen, örnek bir araştırma müessesesi haline sokarken, bu hususları da gözden kaçırmamış, Anadolu'nun Yunanlılardan önceki kültürlerinin yanında Bizans ve İslâm-Türk devri eserlerinin de araştırılmasına önem vermiştir. Enstitünün başlıca iki neşriyat serisinde, yani "*Istanbul Forschungen*" (*Istanbul Araştırmaları*) ve "*Istanbul Mitteilungen*" (*Istanbul Komünikasyonları*) da çıkan eserlere bir göz gezdirmek bu hususu vazıhan görmeğe kâfi gelir¹⁵.

¹² Bu hususta bk. Halil Edhem, *Istanbul'da iki irfan evi* (İstanbul Müzeleri Neşriyatı XIV), İstanbul 1937 ve Arif Müfid Mansel, *Türkiye'nin Arkeolojisi, Epigrafi ve Tarihî Coğrafyası için Bibliyografya* (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, XII. seri, no. 1), Ankara 1948, s. 550 de gösterilen makaleler.

¹³ Halil Edhem, *adı geçen eser*, s. 9.

¹⁴ Halil Edhem, *adı geçen eser*, s. 7.

¹⁵ Bu neşriyat serileri için : Arif Müfid Mansel, *Bibliyografya*, s. 550-51. Bu

Alman Arkeoloji Enstitüsünün kurulduğu ve geliştiği bu senelerde Türk arkeoloji araştırmaları da yeni bir safhaya girmişti. Atatürk'ün Türkiye'nin tarih ve arkeolojisine karşı gösterdiği derin alâka sayesinde "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" (sonraları "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır) kurulmuş, birtakım gençler Avrupa'ya gönderilmiş, bunlara memlekete avdetlerinde üniversitelerde ve müzelerde vazife verilmiş, ayrıca Türk Tarih Kurumu üyeleri olarak bunların çeşitli sahalarda araştırma, kazı yapmaları ve neşriyatta bulunmaları sağlanmıştı¹⁶. Schede Türk arkeologları ve arkeoloji müesseseleri ile yakından temas etmeğe ve bunlarla işbirliği yapmağa daima ehemmiyet vermiştir. Nitekim İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Schede'nin tavassutu ile, Almanya'nın tanınmış neşriyat evlerinden Walter de Gruyter ile anlaşıp "*İstanbul Âsariatika Müzelerinde Şaheserler*" adlı bir seri neşriyat yapmağa karar verdikte Schede "*Âsariatika Müzelerinde Yunan ve Roma devirlerine ait heykeltraşi eserler*" adlı birinci cildin telifini bizzat üzerine almış¹⁷, bu eserin önsözünde söylediği gibi geniş okuyucu kütlelerinin Yunan ve Roma heykeltraşisi ile yakın ünsiyet peyda etmelerini temin maksadı ile müzedeki belli başlı eserlerin fevkalâde levhalar halinde neşredilmesine önem vermiş, bunlara kısa, fakat özlü ve vazıh bir metin de ilâve eylemiştir. Diğer taraftan "*Istanbul Forschungen*" neşriyat serisinin başında o zamanlar Almanya'dan dönerek müzelerde vazife alan bir Türk arkeoloğunun eserini bastırması bu işbirliğine dair ikinci bir delil olarak gösterilebilir¹⁸.

Pek tabii olarak Enstitünün teşkilâtlandırılması işleri, bundan başka doğrudan doğruya Enstitü adına yapılmıyan diğer birtakım Alman kazıları ve araştırmalarının gerektirdiği formaliteler Schede'nin vaktinin büyük bir kısmını alıyordu. Bununla beraber, önemli olmakla beraber başarılamıyacak kadar büyük olmiyan ve altından

neşriyatın kısa tahlillerini Halil Edhem, *adı geçen eser*, s. 12 v. d. da bulmak mümkündür.

¹⁶ Bu hususlar için en yeni neşriyat olarak bk. Anadolu, Revue des études d'archéologie et d'histoire en Turquie I (Etudes Orientales X) , Paris 1951, s. 3 v. d., 17 v. d., 41 v. d.

¹⁷ Bu eser hem türkçe, hem de almanca olarak 1928 senesinde 48 s. metin ve 50 levha halinde intişar etmiştir.

¹⁸ Arif Müfid, *Stockwerkbau der Griechen und Römer* (Istanbul Forschungen, Bd. I), Berlin 1932.

kalkınılmaz masrafları icabettirmeyen iki mevzuu kendine esas meşgale edinmiştir : Ankara'daki (Ankyra) Augustus ve Çavdarhisar'daki (Aizanoi) Zeus mabedlerinin araştırılması. Bunlardan birincisi, duvarlarında ihtiva ettiği Augustus'un icraatından bâhis büyük kitabe (*Monumentum Ancyranum*)¹⁹ yüzünden 16. asırdanberi şöhret bulmuştu; ikincisi ise Anadolu'nun en iyi muhafaza edilmiş mabedi idi; bu bakımdan Anadolu mimarî tarihinin arzettiği bir takım meselelerin hallinde mühim bir rol oynayabilirdi.

Mimarî bakımdan Texier (1839) ve bilhassa Perrot ekspedisyonuna dahil Guillaume (1861) tarafından tetkik edilmiş, fakat arzettiği meseleler tamamen çözülmemiş olan Ankara'daki Augustus mabedinde Schede, tanınmış arkeolog-mimarlardan D. Krencker ile birlikte²⁰ 1926 ve 1928 senelerinde kazılar yapmış, mabedin plân bakımından 8 × 15 sütunlu bir "pseudodipteros" olduğunu ortaya koymuş, pronaos'unun önünde dört sütun ihtiva eden sella'nın yalnız plân bakımından değil, ayakta duran duvarlarının taksimat ve tezyinatı bakımından da geç hellenistik devre ait Anadolu binaları ile calibi dikkat bir benzerlik gösterdiğini tesbit ederek mabedin, o zamana kadar umumî bir surette kabul edildiği gibi, Augustus zamanında değil, M. ö. 2. asrın son yarısında, belki Bergama kırılları tarafından, inşa edilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Mabed ancak sonraları Augustus ve Roma kültürüne tahsis edilmiştir. Diğer taraftan bazı Ankyra sikkelerinde sadece sella ve önündeki dört sütun görülmekte, sonraları, M. s. 2. asırda ise mabed bir sütun çemberi ile çevrili ve sekiz sütunlu olarak tasvir edilmektedir. Şu halde mabed belki başlangıçta bir "pseudodipteros" olarak tasarlanmış, fakat bu projenin tam olarak tatbiki ancak Roma imparatorluk devrinde mümkün olabilmıştır. Binaenaleyh mabedin bugün ayakta duran kısımları geç hellenistik devre ait mühim bir Anadolu abidesi olarak

¹⁹ Bu kitabe hakkındaki başlıca neşriyat için: Arif Müfid Mansel, *Bibliyografya*, s. 95 v. d. Schede burada kazı yaptığı esnada kitabenin fotoğraflarını da aldırtmıştır. Bk. Schede, *Photographische Aufnahmen vom Monumentum Ancyranum*. *Archäologischer Anzeiger* 1926, s. 467 ve *Klio* 21, 1927, s. 208 v. d. *Monumentum Ancyranum. Photographien der Inschriften des Tempels in Angora*. Konstantinopel 1927 (Selbstverlag).

²⁰ Anadolu ve Suriye'deki araştırmaları ile şöhret bulan ve 1941 senesinde ölen bu değerli âlim için bk. Schede, *Daniel Krencker zum Gedächtnis*. *Deutsche Allgemeine Zeitung* 80, 1941, Nr. 553 (19. November).

karşımıza çıkıyor. Elde ettiği bu neticeleri Schede ilk önce birtakım önraporlar şeklinde yayınlamış²¹, bir müddet sonra ise Krencker ile birlikte kaleme aldığı “*Der Tempel in Ankara*” (*Ankara’daki Mabed*) adlı kitabında mufassal bir surette ilim âlemine sunmuştur²². Bu eserde mevcut binanın ve kazılarda meydana çıkan kısımların etrafı bir tarifinden başka, Schede’nin temayüllerine tamamen uygun olarak, mabedin asırlar boyunca geçirdiği değişiklikler gözden geçirilmiş, “mabedin sanat tarihindeki yeri” adını taşıyan fasılda ise Schede faraziyelerini, Anadolu yapı tezyinatı sahasındaki geniş bilgisine istinad ettirmek suretile, ortaya koymuştur. Bu araştırmalardan bir müddet sonra mabedin etrafını saran evlerin kaldırılması Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından bazı tamamlayıcı mahiyette sondajlar yapılmasını mümkün kılmıştır ki bu sondajlar sella’nın etrafındaki galerinin, Krencker ve Schede’nin zannettikleri gibi, İyon nizamında olmayıp Korint nizamında olduğunu göstermiştir²³. Hakkında yazılan tahlil ve tenkidler sayısının çokluğunun gösterdiği gibi²⁴ arkeoloji âleminde derin bir alâka uyandırmış olan bu eserde ileri sürülen esas faraziye, yani mabedin özünün geç hellenistik devre ait oluşu, itirazları mucip olmuştur. Bilhassa E. Weigand gibi mi-

²¹ Schede, *Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts in Ankyra und Aezani*. Gnomon 2, 1926, s. 746 v. d. - *Die deutschen Ausgrabungen in Angora und Aezani*. Neue Deutsche Ausgrabungen (Deutschum und Ausland, Heft 23-24, 1930), s. 65 v. d. - *Der Tempel des Augustus und Roma in Ankyra*. Forschungen und Fortschritte 11, 1935, s. 297-8, - *El Templo de Augusto y de Roma en Ancyra*. Investigacion y Progreso 9, 1935, s. 284 v. d. - D. Krencker’in şu makalesine de bk. *Schatzgräber im Orient. Deutsche Ausgrabungen in Anatolien (in Angora und Aezani)*. Die Woche 1926, s. 50.

²² *Der Tempel in Ankara*. Unter Mitarbeit von O. Heck. Beiträge von H. Grégoire u. P. Wittek. Berlin 1936. VIII+61 s., 47 levha (Denkmäler antiker Architektur. Veröffentlichungen vom Archäologischen Institut des Deutschen Reiches. 3.). - St. Schultz ile birlikte çıkarmış olduğu “*Ankara und Augustus*” (Berlin 1937) adlı küçük eserinde Schede faraziyelerinin bir hulâsasını vermektedir. Schultz ise *Monumentum Ancyranum*’un bir tercümesini yapmaktadır. Bu esere dair tarafımdan yapılan tahlile bk.: Ülkü sayı 60 (Şubat 1938), s. 562 v.d.

²³ Belleten 3, 1939, s. 463 deki kısa notlardan başka bu araştırmalara dair bugüne kadar neşriyat yapılmamış olması teessüfe şayandır. Bk. Anadolu I (1951), s. 44-45.

²⁴ E. Weigand, Gnomon 13, 1937, s. 414 v. d. - R. Carpenter, American Journal of Archaeology 41, 1937, s. 642. - S. Oddo, Mondo Classico 8, 1938, s. 107.- Ch. Picard, Revue Archéologique 6. S. 11, 1938, s. 128. - M. Cagiano de Azevedo, Palladio 2, 1938, s. 155. - W. Zschietzmann, Deutsche Literaturzeitung 61, 1940, s. 478-80.

marî tezyinat sahasında şöhret bulmuş bir mütehasşısın mabedin bazı yerlerinde, meselâ kapının üzerinde üstüste oturtulmuş silmeler arasında görülen mutabakatın (Weigand buna "Korrespondenz" adını vermektedir) geç hellenistik devirde mevcut olmayıp erken imparatorluk yapılarında ortaya çıktığını tesbit eylemek suretile mabedi geç Augustus devrine izafe etmesi²⁵ Schede'nin noktai nazarı hakkındaki tereddütleri kuvvetlendirmiştir. Her ne hal ise, bu faraziye ileride yapılacak araştırmalar ile ister teyid, ister reddedilsin, Krencker ile Schede'nin bu eseri Anadolu'nun gerek muhafaza edilmiş şekli, gerek antik mimarî tarihinde aldığı yer bakımından en dikkate değer abidelerinden biri olan Augustus mabedine dair yapılmış ana kitaplardan biri olarak kalacak ve ileride yapılacak etüdler tarafından, ilham verici ve yol gösterici karakterinden dolayı, daima nazarı itibare alınacaktır.

Schede'nin meşgul olduğu ikinci Anadolu abidesi yine müstesna bir şekilde muhafaza edilmiş olan ve bu bakımdan Anadolu mimarîsi için hususî bir ehemmiyet taşıyan Aizanoi'daki (Çavdarhisar) Zeus mabedidir. Ötedenberi seyyah ve müdekkiklerin, meselâ Texier (1839) ve Le Bas'nın (1842—44) dikkat nazarlarını çekmiş, fakat esaslı bir surette gözden geçirilmemiş olan bu mabedde Schede, yine Krencker ile birlikte, 1926 ve 1928 sonbaharında kazılar yapmış, binanın bütün teferruatını tesbit ettikten başka yeni bazı mimarî parçalar, bu arada mabedin batısında gayet iyi muhafaza olunmuş abidevî bir akroter bulmuştur. Schede bu suretle elde ettiği zengin malzemeyi işlemek suretile, Roma imparatorluk devrine (M. s. 2. asır) ait olmasına rağmen plânında hellenistik mabed plânlarının tesirlerini gösteren bu enteresan binanın antik sanat tarihinde işgal ettiği mevkiî tesbit etmiş, fakat bu husustaki nihai eserini maalesef hayatında neşretmeğe muvaffak olamamıştır²⁶. Fakat memnuniyetle haber aldığımızı göre bu binaya ait bütün malzeme, büyük bir kısmı işlenmiş olarak, mevcuttur ve Türkiye'deki araştırmaları ve kazıları ile tanılan arkeolog-mimar R. Naumann tarafından yakında neşredilecektir.

²⁵ E. Weigand, *adı geçen makale*, s. 418 v. d.

²⁶ Ankara'daki Augustus mabedi vesilesi ile not 21 de gösterilen bazı eserlerden başka: Schede, *Untersuchungen am Tempel in Aezani*. Bericht über die Jahrdertfeier des Instituts des Deutschen Reiches (Berlin 1930), s. 227 v. d.

Schede, İstanbul'da Arkeoloji Enstitüsünü idare ettiği esnada bazı telifatta bulunmak fırsatını da elde etmiştir ki bunların hepsi Anadolu'ya aittir. "*Ayzani kılavuzu*" ve "*İznik kılavuzu*" gibi muhtasar eserlerinden sarfınazar²⁷, mesai arkadaşları ile birlikte Türkiye'deki arkeoloji faaliyeti ve buluntular hakkında müteaddit raporlar neşretmiş²⁸, Priene şehrine dair de bazı enteresan etüdüler bastırmıştır. "*Die Ruinen von Priene*" (*Priene harabeleri*) adlı nefis bir surette basılmış kitabı²⁹ büyük hafriyat publikasyonlarını okumağa vakti olmıyan arkeoloji ve sanat muhiplerine, mükemmel çekilmiş fotoğraflar ve bunlara istinaden yapılmış terkibî resimler (bunlar Krischen ve talebeleri tarafından çizilmiştir) vasıtası ile bu şehir hakkında vazih bir fikir vermek gayesini gütmektedir. "*Heiligtümer in Priene*" (*Priene'deki mabedler*) adlı makalesinde ise³⁰ Schede ötedenberi üzerinde çalıştığı yapı tezyinatı meselelerini tekrar ele almakta, Athena mabedinin iki yapı safhası arzettiğini, doğu kısmının M. ö. 4. asrın son yarısında, batı kısmının ise uzun bir inşa fasılasından sonra ancak M. ö. 2. asrın ortalarına doğru yapılmış olduğunu ortaya koymakta, bundan sonra Priene'deki çeşitli mabedler ve bunların yerleri ile ilgili meselelerin tetkikine geçmektedir. 1937 seresinde İstanbul'da Dolmabahçe sarayında toplanan 2. Türk Tarih Kongresinde yaptığı "*Yunan ve Roma harabelerinin nevi ve ehemmiyetleri*" adlı komünikasyonda ise³¹ Anadolu'daki Yunan-Roma abidelerinin nevi, bunların tetkikinde kullanılacak metod ve Anadolu'nun özelliği üzerinde durduktan sonra yine tezyinat meselelerine temas etmekte, tezyinatın binaların tarihlerini ve sanat tarihindeki mevkilerini tesbitte nekadar büyük bir rol oynadığını tebarüz ettirmekte ve bir

²⁷ Bu iki broşür "Kültür Bakanlığı Antikiteler ve Müzeler Direktörlüğü Anıtları Koruma Kurulu" neşriyatından olup 1 ve 2 no. taşımaktadır ve 1933 te Ankara'da basılmıştır.

²⁸ *Archäologische Funde in der Türkei*. Archäologischer Anzeiger 1929, s. 325 v. d. - 1930, s. 432 v. d. - *Archaeological research in Turkey*. Antiquity 6, 1932, s. 21 v. d. - Bazı önemli arkeoloji publikasyonlarına dair tahlil ve tenkid edici mahiyette yazılarını burada zikretmekten sarfı nazar ediyoruz. Bunları not 1 de gösterdiğimiz Darsow'un bibliyografyasında bulmak mümkündür.

²⁹ Berlin 1934 (Abteilung Istanbul des Archäologischen Instituts des Deutschen Reiches).

³⁰ *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 49, 1943, s. 97 v. d.

³¹ İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul, 20-25 Eylül 1937 (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, IX. seri, no. 2), İstanbul, 1934, s. 794 v. d.

misal olarak, yukarıda zikrettiğimiz etüdüne dayanarak, Priene'deki Athena mabedini göstermektedir.

Başlıca eserleri hakkında yaptığımız bu kısa tahlilin gösterdiği gibi verimli bir ilim adamı olan Martin Schede aynı zamanda müşfik bir aile reisi, yapıcı ve teşkilâtlandırıcı bir müdür ve bilhassa dürüst bir insandı. İşte bu vasıfları sayesinde Türkiye'de birçok dost edinmişti. Bunları bazen evinde toplar, burada ilmî meselelerin ortaya atılmasından hoşlanır ve sağlam esaslara dayanan bilgisinden herkesin müstefid olmasına çalışırdı. 1938 senesinde Wiegand'ın halefi olarak Merkez Arkeoloji Enstitüsü'nün başına geçtiği zaman Türkiye'de vücutte getirmiş olduğu eserle cidden iftihar edebilirdi. Yaptığı araştırmalar ile Anadolu arkeolojisinin ilerlemesine yardım etmiş, bütün çalışma vasıtalarına sahip olarak kurduğu enstitü ile memleketin irfanına büyük hizmetlerde bulunmuştu.

Berlin'deki Merkez Enstitüsü'nün idaresi gibi güç bir vazifeyi nazik bir devirde üzerine alan Schede bu işte de muvaffak olmuş sayılabilir. Zannımıza göre ikinci cihan harbi ve onu takip eden Almanya'nın en buhranlı devirlerinde enstitü işlerini tedvirde gösterdiği azim ve maharet sayesinde ki bu müessese, eski geleneğine uygun olarak, ilmî karakterini muhafaza edebilmiştir ve yine bu sayededir ki bugün dahi bu enstitüler mevcudiyetlerini muhafaza etmekte ve hattâ bunlardan bazıları tam bir ilmî faaliyet sahasına girmiş bulunmaktadır. 1942 senesinde, son defa olarak, Türkiye'ye geldiği zaman yaşının ilerlemesine ve harp senelerinin bunca musibetlerine rağmen eski enerjisinden bir şey kaybetmemiş olduğu görülüyordu. Edebiyat Fakültesinde "*Eski Anadolu şehirleri*"ne dair verdiği konferans, zamanımızda eşine ender rastlanan vüzuhi ve dakikliği bakımından 19. asır Alman arkeoloji mektebinin nişanesini taşıyor, aynı zamanda son senelerde tedvire mecbur olduğu idari işlere rağmen Schede'nin ilmî cihetinin katıyen zayıflamamış olduğunu tebarüz ettiriyordu³². Ne yazık ki harbin son senelerinde ailevi bazı felâketlere uğramış ve bizzat kendisi de yukarıda temas

³² Bu devre esnasında neşir faaliyetinin azalmış olmasını tabii olarak karşılamak lâzımdır. Anadolu yapı süslerine dair toplamış olduğu zengin malzemeyi işlemek ve neşretmek imkânlarını elde edememiş olması Anadolu arkeolojisi için büyük bir kayıp teşkil etmektedir. Berlin'de bulunduğu esnada yazdığı iki makalesini biliyoruz : *Deutsche Archäologen im Ausland. Wir Deutsche in der Welt* 1940, s. 79 v. d. - *Leistungen und Aufgaben der deutschen Archäologie. Der Nahe Osten* 1, 1940, s. 140 v. d.

ettiğimiz trajik şartlar altında hiç şüphesiz iyiliği için çalıştığı bu dünyaya gözlerini kapamıştır. Fakat Schede'nin eserleri ve kurmuş olduğu ilim müessesesi bugün dahi yaşamakta ve yüzlerce araştırmacı ve öğrenci bunlardan müstefid olmaktadır.

İşte bu suretle Schede'nin hayatının ve ilmî çalışmalarının bir taslağını yapmağa çalıştık ; görülüyor ki bu taslak Anadolu arkeolojisinin bir faslı olarak ortaya çıktı. Hiç şüphe yok ki Anadolu arkeoloji araştırmaları tarihinde, hayatının en olgun senelerini bu uğurda harcamış olan Martin Schede şerefli bir yer alacak ve onu yakından tanımış olanların kalbinde yaşamakta devam edecektir.

MARTIN SCHEEDE
1883—1947

